

kirja~arvioita

Johdatusta totalisoivaan retoriikkaan

HEMÁNUS, Pertti. Journalistiikan perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 2. Yliopistopaino, Helsinki 1990.

Uusimman teoksensa saatesanoissa Hemánus määrittelee journalismia käsittelevän kirjallisuuden kolmeen sarjaan: ammattioppikirjoihin, tutkimuksiin ja toimittajien itsensä kirjoittamiin pohdiskeluihin. Uusi kirja ei kuulu Hemánuksen itsensä määrittelemään mihinkään edellisistä luokista, vaan (saatesanat) ”opus aloittaa neljännen sarjan: tieteelliset johdatukset samaan aihepiiriin.” Hemánus jatkaa uuden luokan n:ro neljän määrittelyään: ”ts. tarkoituksenani on journalismia koskevaa tutkimusta ja pohdiskelua esittelemällä sekä virikkeitä tarjoamalla johdattaa lukija sisään journalismin tieteellispohjaiseen ymmärtämiseen. Tästä voi olla apua niille, jotka opiskelevat tai muutoin aikovat yrittää toimittajan ammattiin, mutta myös muunlaisille lukijoille...”.

Teos on syntynyt professori Hamánuksen luentojen pohjalta. Siitä johtunee, että rakenteeltaan kirja on hajainen ja löysä, se muistuttaa sujuvasti kirjoitettua tenttiprujaa. Teos on sekoitus ”journalistitieteen” joidenkin näkökulmien erittelyä ja tekijän journalismia koskevia ”mutu”-pohdintoja (musta tuntuu). Parhaimmillaan Hemánus on juuri mutu-pohdinnoissaan (mitä on gonzo, entä tutkiva journalismi, mikä voisi olla vaihtoehtojournalismi, entä mitä teki Günter Wallraff jne.). Niistä näkyy selvästi, että Hemánuksen suhde journalismiin on intohimoinen. Intohimo voi tarttua tekstistä lukijaan, ja se ei ole paha asia. Hemánus erittelee lisäksi journalistista työprosessia, toimittajan asemaa jne.

Tieteellisenä johdatuksena teos ei mielestäni toimi. Lukijalle vihjataan useasta eri journalismin tutkimuksen näkökulmasta (narratologia, journalismi sosiaalisena artefaktina jne.), mutta niiden erittely hukkuu kaiken kattavan

kommentoinnin ja itsekorostuksen suohon. Kun Hemánus suhteuttaa moniulotteisia kysymyksiä ”objektiivisen joukkotiedotuksen” ideaan(sa), kysymyksistä tulee jotenkin mielenkiinnottomia. Varsinkin, kun ”objektiivisen joukkotiedotuksen” idea ei ole Hemánuksella kehittynyt teoreettisesti kymmenessä vuodessa juurikaan (vrt. Hemánus & Tervonen. Objektiivinen joukkotiedotus. Otava. Keuruu, 1980; samat 1986).

Esimerkki: ”(Luku) Mitä on journalismi. Journalismin tieto-oppi.” (s. 14) ”Tiedostamisen muotoja ja menetelmiä on useita: arkitiedostaminen, tieteellinen tiedostaminen, taiteellinen tiedostaminen... Mutta onko journalismi todella yksi muista poikkeava tiedostamisen muoto ja menetelmä?”.

Hemánuksen journalismin tieto-opin ydin lepää yhä todellisuuden ja siitä tiedostetun kuvan suhteessa. Miksei Hemánus vaivaa lukijan päätä esimerkiksi totuuden määritelmien pohtimisella, ja sillä, mistä nuo määritelmät ovat peräisin (ovatko ne osittain peräisin viestintävälineistä, joiden kautta informaatiota levitetään), kun kerta tieto-oppi näyttää kiinnostavan?

Viestintävälineiden ja epistemologioiden välistä yhteyttä on teoretisoitu. Jokunen sana siitä olisi ”tieteellisessä johdatuksessa” ollut ehkä paikallaan, vaikka vain ”objektiivisen tasapuolisuuden” nimissä.

Toinen esimerkki retoriikasta, joka totalisoi: ”Filosofian suuri klassikko Ludvig Wittgenstein (Filosofisia tutkimuksia 1980, 68) kysyi: ’Eikö epätarkka kuva ole juuri sitä, mitä me tarvitsemme?’ Kaikki eivät vastaa myöntävästi, vaan opittuaan, että täydellinen objektiivisuus ei ole mahdollinen, he hylkäävät kaiken suhteellisen objektiivisuuden — ja ajautuvat uuteen absolutismiin, uskoon absoluuttisesta subjektiivisuudesta (s. 21).”

Wittgensteinin kyllä puhui kielipelien suhteellisesta itsenäisyydestä ja pohti sitä, miten tuo kieli määrittää ’todellisuutta’. Wittgensteinin heitto sopisi propagoimaan esimerkiksi kielitieteestä välineensä lainannutta narratologista lähestymistapaa (joka tosin hoipertelee vielä lapsenkengissä); Hemánuksen vetämä yhteys on enemmän retoriikkaa kuin perusteltua johdatusta tieteelliseen ymmärtämiseen.

Entä kuka tai ketkä uskovat absoluuttiseen subjektiivisuuteen? Ettei vain olisi Hemánuksen itsensä provosoiva viholliskuva, jolla taas tehdään objektiivisuudesta ikään kuin vakavan väittelyn kohteena oleva kiistanalainen ja tätä kautta mielenkiintoinen käsite.

Mutu-pohdinnatkin tökkivät mielestäni parissa kohtaa. Seuraava lause on painettu kursivilla ja näin ehkä ymmärrettävä teoksen yhdeksi avaimeksi: ”On helppo kuvitella, miten toimintakyvyttömiksi yksilöt ja yhteiskunta ajautuisivat, jos nykyisentyypistä journalismia (lue: ”objektiiv-

vista...”, Huom. RE) ei lainkaan olisi (s. 37).” Miten niin? Ovatko yksilöt ja yhteiskunta muka nykyään erityisen toimintakykyisiä? Tarkoittaako Hemánus, että jos lehteä ei tulisi ja TV:tä ei olisi, olisi helppo kuvitella, että yksilö X ei tietäisi: missä mustamakara on tänään tarjouksessa, mitä Holkeri sanoi maailmantilanteesta, kuinka monta irakilasta ei taaskaan kuollut pommituksissa, mitä mieltä Jukka Kajava oli jostain TV-ohjelmasta, kuka on Esa Saarinen tai Hemánuksen poika jne; ja olisi helppo kuvitella yksilö X:n menevän ihan toimintakyvyttömäksi ja koko yhteiskunnan siinä sivussa? ”Tieteellisessä johdatusessa” kysymykset loppuvat siihen mistä niiden pitäisi alkaa.

Tieteellinen johdatus tiedotusoppiin tarkoittaa tämän kirjan tapauksessa seuraavaa: pelkistetään moniulotteiset kysymykset niin yksinkertaisiksi, että yhdenlaiset ajatusvälineet (”objektiivinen...”) alkavat näyttää suorastaan toimivilla.

En erityisemmin pidä siitä, että alalle tuleville opiskelijoille opetetaan heti kättelyssä retoriikka, jolla voidaan totalisoida kysymys kuin kysymys. (Tosin tällaisessa arvostelussa siitä on hyötyä; ”lapset söivät vallankumouksen”). Ikään kuin he eivät saisi harrastaa tuota taitoa myöhemmin toimittajan ammatissa ihan tarpeeksi. Opiskelijoille ensimmäinen luettu kirja tieteenalalta on yleensä se tärkein, siksi a.o. teoksen tekeminen vaatii myös normaalia tiukempaa moraalialia, eikä vain pelisilmää.

Risto Eronen

Mediateollisuuden taustarakenteet

SORAMÄKI, Martti. Mediat yli rajojen — Näkökulmia joukkoviihteen tuotantoon, jakeluun ja kulutukseen. Gaudeamus 1990, 231 s.

Martti Soramäen kirja on hyödyllinen lähde-teos nopeasti muuttuvan mediateollisuuden taustarakenteiden selvittämiseksi. Siitä oikeastaan puuttuu vain puhelinteknologian

sosiologinen analyysi, jota meillä ei ole erikoisemmin harrastettu. Sitävastoin Keski-Euroopassa ja Yhdysvalloissa asiaa pohditaan jo konferenssitasolla.

Mielessäni on lähinnä ISDN-tekniikan avaamat näköalat sekä kansainväliset kehitystavoitteet, joiden mukaan ensi vuosisadalla jokaisen ihmisen pitäisi asua vähintään päivämatkan päässä puhelimesta. Soramäen kirja ei tosin pyrikään erittelemään globaaleja trendejä sellaisenaan, vaan niiden kytkentöjä Suomeen.

Eräänä vertailukohteena Soramäen kirjalle voisi pitää Ranskan entisen presidentin Valery Giscard d'Estaingin johdolla tuotettua kirjaa *Europe 2000: What kind of television?*

Tuon eurooppalaisen työryhmän tuottaman kansantajuisen kirjan mukaan erityisesti television osuus eurooppalaisten jokapäiväisessä elämässä on kiistaton: eurooppalaiset viettävät puolet vapaa-ajastaan katsellen televisiota.

Soramäen kirjan yhteenvedossa onkin mielenkiintoisia kysymyksiä joukkoviihteen tulevaisuudesta: ”Nouseeko televisio taiteena esiin, kuten kävi aikanaan elokuvalla sen kulutuksen hajotessa osakulttuureiksi?” (s. 209)

Jossain mielessä voisi huomauttaa kirjoittajalle, että muutamien kysymykset ovat jo jäljessä todellisuudesta. Telemaattiset satelliittikanavat ovat jo arkipäiväistä todellisuutta melkein koko läntisellä pallonpuoliskolla, jopa vauraisissa osissa etelän maita.

Videotuotanto ja audiovisuaalisen maiseman tuottaminen on jo taidetta, eikä joskus tulevaisuudessa, kuten kirjan joistakin väitteistä saattaa luulla. Yhdysvalloissa on jo kokonaisia yliopistollisia laitoksia nimellä ”communications arts.”

Soramäen esittämä valintavaihtoehto (ss. 219-220) siitä, että joutuisimme valitsemaan ”ulkomaisen aineiston ylivallan” tai ”kotimaisen tuotannon monipuolisen tarjonnan” välillä ei välttämättä ole oikea kysymyksenasettelu. Voimme valita molemmat: yhä runsaamman ja monipuolisemman globaalisen tarjonnan ja kaikenlaisen viestinnän saatavuuden lisäämisen sekä oman ilmaisumme ja tuotantomme rikastuttamisen samoissa yhteyksissä.

Eri tilanteissa ja erilaisissa yhteyksissä kotimaisuus voi muodostua tärkeäksi, mutta ammattillisesti kiehtovat suoritukset ja osaaminen eivät rajoitu kansallisiin kehyksiin. Kulttuuriset rajat sen sijaan lienevät vaikeasti ylittävissä eikä meillä ole varmuutta siitä milloin ja missä muodossa niitä yleensä onnistutaan ylittämään. Ei edes siitä voiko niitä ylittää. Itse uskon, että globaalissa yhteisössä kulttuuriset ulottuvuudet muodostuvat sekä kiehtoviksi että ongelmallisiksi asioiksi.

Soramäki hallitsee tutkimusalueensa. Kirja on luettava kuiva, mutta asiantunteva.

Tapio Varis